

פְּנֵת הַרְמָב"ם הַבְּהִיר הרב אהרן טולידאנו
ראש מכון טולידאנו להפצת התורה במושגי הדור,
חבר לשכת הרבנות ורב קהילה באפרת

ז. מִצְוָה לְשַׁבֵּת מִמְּלָאכָה בְּשַׁבָּת (עשה)

ח. מִצְוָה לֹא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת (לא תעשה)

מקור המצוה

ז: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת, לְמַעַן יָנוּחַ
שׁוֹרְךָ וְחַמְרֶךָ, וַיִּנְפֹּשׂ בֶּן אֲמִתְךָ וְהִגֵּר" (משפטים, שמות כג, יב).

ח: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֲשִׂיתָ כָּל מְלָאכָתְךָ. וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה'
אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה (יתרו, שמות כ, ט-יא).

מטעמי המצוה ותאורה

א. ששת ימי המעשה המובילים אל השבת הם משל ודוגמה
לששת אלפי שנות העולם הזה המסתיימים בימות המשיח
ואחריהם האלף השביעי שכל כולו עולם רוחני. משום כך אנו
נוהגים להתפלל בברכת המזון בשבת: 'הרחמן הוא ינחילנו
עולם שכולו שבת'. אם כן, על ידי מצוות השבת, רצה הקב"ה
לקַבֵּעַ עמוק בליבנו את המודעות לכך שכל העשיה בעולם
הזה אין ראוי לה להעשות, אלא אם היא מובילה אל בְּנִינּוּ
הרוחני של האדם, אל ההכרה באדנותו המוחלטת של
הבורא, ועשיית רצונו (עפ"י מסכת שמחות דרבי חייה פרק ב).

ב. מעבר למה שאסרה התורה בשבת, יש דברים שאסרו אותם
חכמים בשבת אף על פי שאינם דומים למלאכה ואינם
מביאים לידי מלאכה, והם נאסרו משום שנאמר (ישעיהו נח, יג):
'אִם תִּשָּׁב מִשַּׁבָּת רַגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בַּיּוֹם קָדְשִׁי ... וְכַבַּדְתָּ
מַעֲשֵׂי דְרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֲפָצְךָ וְדַבַּר דְּבָר'. דרשו רבותינו (בבלי
שבת קנ): "דְּבֹר אֲסוּר, הִרְהוּר מוֹתֵר". וכן דרשו (סם): "חֲפָצֶיךָ
- אֲסוּרִים, חֲפָצֵי שָׁמַיִם - מוֹתֵרִין" (הרמב"ם שבת כד, א-ו).

אכן, פעולת האדם עוברת דרך שלושה שלבים: מחשבה,
דיבור ומעשה. האדם מתכנן במחשבה, אחר כך מסביר לאיש
הביצוע את התכנית לביצוע, ולבסוף איש הביצוע מייצר
ומוציא אל הפועל מה שתוכנן.

המעשה מאפיין את המציאות של העולם הזה. המחשבה
מאפיינת את המציאות של העולם העליון. והדיבור מחבר בין
שניהם. משמע שיש לדיבור אחיזה בקצה האחד בעולם

העליון ובקצה השני בעולם הזה. והנה, קיומן של כל המצוות המעשיות תלוי בעולם הזה. לכן, עשיית מלאכה נאסרה, וחכמים הוסיפו גם דיבור. אבל דברים שהם במחשבה (ביהרהור) - מותרים.

ג. מלאכות שבת רבות הן ומגוונות. אנחנו נעסוק בהמשך רק בענין מלאכת מחשבת המודגש בפרשת ויקהל, ועל קצה המזלג.

מהלכות המצוה ומנהגיה

א. 'מתעסק' - לא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת

אמרו רבותינו (בבלי כריתות יט; בבלי בבא קמא כז): 'מלאכת מחשבת אסרה תורה'. למשל, אם אדם התכוון לעשות פעולה אסורה, אך בפועל התבצעה פעולה אסורה אחרת, אין מחייבים אותו, היות ולא התממשה כוונתו המקורית. עיקרון זה למדנו ממלאכת המשכן שנסמך לה ענין השבת, ובהמשך הדברים נאמר (ויקהל, שמות לה, ל-לג): 'ראו קרא ה' בשם בצלאל ... ולחשב מחשבת ... לעשות בכל מלאכת מחשבת'. מכאן למדו חכמים: אם נעשתה מחשבתו של אדם במלאכה שיצאה מתחת ידו, הוא נידון עליה, ואם לא נעשתה מחשבתו, הוא פטור.

ב. לכן, כל המתכוון לעשות מלאכה מסוימת, ונעשית לו מלאכה אחרת שלא נתכוון אליה, הרי זה פטור עליה, לפי שלא נעשתה מחשבתו. למשל: זרק בשבת אבן או ירה באקדחו על חבירו (או על בהמה) כדי להרגו, והאבן שנזרקה או הכדור שנורה עקרו אילן בדרכם (עקירה זו היא תולדה של מלאכת קוצר - הרמב"ם שבת ח, א) ולא הרגו, הרי זה פטור. והוא הדין בקל וחומר, אם נתכוון לאיסור קל ונעשה איסור חמור, כגון שנתכוון לזרוק אל מרחב המוגדר ככרמלית (שהטלטול בתוכה אינו אסור מהתורה אלא מגזירת חכמים) ועברה האבן לרשות הרבים (שהטלטול בתוכה אסור מהתורה), הריהו פטור.

ג. אבל אם היו לפניו שני נרות דולקים, נתכוון לכבות את הראשון וכיבה את השני - חייב, שהרי עשה מהמלאכה שחשב לעשותה. זה דומה למי שנתכוון להרוג אדם מסוים והרג אדם אחר, הרי נעשתה מלאכה שחשב לעשותה, וחייב (הרמב"ם הלכות שבת א, י).

ד. כמו כן, נתכוון לעשות דבר המותר בשבת ועשה דבר אחר,
כגון שנתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, אינו חייב
כלום. וכן הלכה בכל המקרים הדומים לזה (הרמב"ם, שבת א, ח).

מכון טולידאנו | טל. 0524-767-363 | machon-toledano.co.il